

Právo a spravedlnost

1. Významy pojmu spravedlnost

2. Teorie spravedlnosti - procedurální pojetí spravedlnosti- J. Rawls

-----
Etymologický význam slova spravedlnost je odvozen od slova správný, správně stanoveno nebo určeno, rozhodnuto;

Významy spravedlnosti, tak jak jej nacházíme v různých filosofických pojetích:

1. nejstarší význam spravedlnosti je rovnost ve smyslu fyzické a psychické vybavenosti člověka s tímto významem se setkáváme ve starověkém myšlení (*Platon, Aristoteles - spravedlnosti jsou schopní jen jedinci moudří a tudíž morální; spravedlnost je ctností všech ctností a lidé schopní jednat spravedlivě jsou nositelé dokonalé ctnosti atd.*)

Tento význam však velmi zajímavě zaznívá pak ve filosofii F. Nietzscheho (1844-1900)- spravedlnosti jsou schopní pouze silní, zdraví,- zdatní – tudíž i morální lidé

Nietzsche jednoznačně transformuje tuto fyziologickou

zdatnost do etické roviny;

(Spravedlnost je podle něj výpověď o svých ctnostech a to je výpověď o tom, co je moje bytí a až tak se to promítá do mého jednání.)

V prvním významu má spravedlnost význam vztahu k sobě samému a je výrazem síly sebeuvědomění, kvality mého Já;

(spravedlnost a morálka)

Druhý význam

označuje způsob, často předepsaný způsob, nějakého jednání; myslí se tím jednání, které je v souladu s platnými zákony a smlouvami; (Hobbes, Kant,)

(spravedlnost jako způsob jednání)

Třetí význam: spravedlnost jako specifická struktura lidských vztahů;

Tato struktura se nám zřetelněji vyjeví, když spravedlnost odlišíme od péče a solidarity;

(spravedlnost jako sociální kvalita)

Péče charakterizuje asymetrický dvoučlený vztah; za péči, která je hodná tohoto jména, se neočekává žádná protislužba, nečeká se zde nějaká odpověď; pomáhám, protože chci;

Solidarita je naproti tomu založena na vzájemnosti, na očekávání společného jednání, i přesto zůstává záslužnou povinností;

Spravedlnost vyjadřuje totiž takovou kvalitu vztahů, která je vyjádřená v tříčleném vztahu- prostě je stanovena třetí neutrální institucí- soudem- právním systémem

B)

V dějinách právní filosofie se objevují různé teorie spravedlnosti, které bychom mohli rozlišit z tohoto hlediska na teorie- které

a) usilují o zdůvodnění objektivního kritéria spravedlnosti- Marx- práce, potřeby, utilitarismus- podle toho, co přináší užitek, atd.

b) procedurální teorie, které říkají, že žádné objektivní kritérium neexistuje a je možné se jen domluvit na určitých pravidlech procedury rozdělování statků a moci;

V našem výkladu nás budou zajímat hlavně procedurální teorie a soustředíme se především na jednu z nejvlivnějších teorií spravedlnosti J. Rawlse

J. Rawls (1921-2002)

Práce: Teorie spravedlnosti, (v angl. Spravedlnost jako slušnost (fairness) 1975

- **Rawls – kritika tradičního liberalismu, tradičního pojetí smlouvy- obnova teorie smlouvy**

Na půdě anglo-americké právní a politické filosofie a teorie se objevují pokusy o "rekonstrukci" tradičních idejí liberalismu (svoboda, individuální práva, rovnost). Konstatuje se krize tradičního liberalismu.

Porozumění Rawlsova pojetí spravedlnosti a práva by nám mělo pomoci vysvětlení následujících otázek:

- jaká je role spravedlnosti
- co je předmět spravedlnosti
- co je cílem (jádro, hlavní myšlenka) teorie spravedlnosti
- jaké jsou principy spravedlnosti

a) Role spravedlnosti:

- Rawls již na rozdíl od klasického pojetí smlouvy, nevysvětluje vznik spravedlivé společnosti, ale jde mu o vysvětlení toho, jak je utvářena spravedlivá struktura společnosti

- Rawls navazuje na tradiční myšlenku známou již od Aristotela, že rolí spravedlnosti ve společnosti je přispívat k blahu jejích členů
- Rawls vychází z předpokladu, že společnost je rozumná, je sdružením jedinců (občanů), kteří svou vzájemnost vyjadřují třemi základními způsoby:
  - systémem kooperace s produkcí sociálních statků;
  - konflikty zájmů, dané např. spory o rozdělování jsou řešeny regulacemi podle principů spravedlnosti
  - nároky občanů jsou vystaveny veřejnému posouzení

Rawls v této souvislosti mluví o osobní racionalitě, tzn. schopnosti uznávat stejné principy spravedlnosti a všichni o tom vědí;

institucionální racionalitě- vzájemně uznávané principy jsou zaručovány institucionálně ("právo").

b) Předmět spravedlnosti

- spravedlnost podle Rawlse není ideou, ideálem, který usiluje o vytvoření rovných vztahů, ale vychází

z významu spravedlnosti, který usiluje o odstranění svévolných rozdílů a ustanovení, které mohou vzniknout mezi soupeřícími stranami, (kritizuje absolutizaci svobody jako základního práva.

Na rozdíl od tradiční teorie dohody (Hobbes, Locke) přirozeností člověka není svoboda, ale rovnost;)

- Rawls nemá na mysli stav rovnosti, který je nastolen zavedením nějakého kritéria spravedlnosti např. každému co jeho jest, ale rovnosti šancí- rovnosti možností, přístupů, volby; (Rawls kritizuje ztotožňování významu spravedlnosti s distributivní spravedlností)

"Společnost je spravedlivá, pokud každý její člen nezávisle od své sociální příslušnosti má stejné šance uskutečnit svoje ideální představy o dobrém životě a vůbec své životní plány, a osoby, které jsou od přírody nejvíce poškozené, budou podle možnosti co nejvíce odškodněné."

Takže předmětem spravedlnosti je způsob jakým významnější společenské instituce rozdělují základní práva a povinnosti a určují rozdělení prospěchu plynoucího ze společenské kooperace. (významnějšími institucemi rozumí Rawls politické zřízení a hlavní ekonomické a společenské mechanismy) pod způsobem strukturování společnosti si máme

představit

- pravidla a systém práv
- rozdělování statků a sociálních funkcí
- ekonomické mechanismy
- politické zřízení

- realizace těchto způsobů strukturování společnosti vede k utváření konkrétních sociálních pozic (např. jedna skupina lidí pracuje ve státním sektoru, jedna v soukromém, jedna ve službách, jedna v průmyslu atd.)
Důsledky: pozice jsou odlišné, což znamená v empirickém pohledu faktickou nerovnost.

c) Cíl teorie spravedlnosti

- principy spravedlnosti pro základní strukturu společnosti

Rawls zde přistupuje k teoretické konstrukci modelu tzv. původního stavu (original position), ve kterém jsou lidé svobodní a rovní.

(Tento prastav není přirozeným stavem jak jej známe od Hobbesa)

Jak si Rawls představuje tento prastav?

Vychází z názoru, že je normální, že když se lidé rozhodují tak se chovají egoisticky, mají preference, chtějí získat výhody atd. – to je přirozené

Navrhuje přirozený experiment, díky kterému bychom si mohli představit jak se lidé mohou domluvit na slušných pravidlech:

Je to model rozhodování v hypotetické situaci, kterou označuje jako situaci rozhodování "pod závojem nevědění"

- a) člověk je oprostěn od svých subjektivních schopností a (nepoznává svůj los co se týče fyzických a intelektuálních schopností)
- b) objektivních daností (neznáme své místo ve společnosti)

Prastav je tedy takový stav, kde lidé ví, že potřebují ke svému životu práva a svobody

"Když já vím, ke které straně nebo náboženství budu patřit, tak se nemohu nestraně zasazovat o to, aby moje strana neměla výhody; když ale nevím, k jaké straně budu patřit, tak budu uznávat stejné práva pro všechny strany; když jsem zdravý tak nemohu nestraně rozhodovat o pravidlech zdravotního systému, ale když nevím zda budu zdravý, nebo nebudu žít v bídě a nemoci, tak budu podporovat právo na zdravotní péči a vytvoření odpovídajícího systému, atd."

Závoj nevědění sice znamená deficit informací, ale

- všichni jsou zde rovni, je tu rovnost šancí

- lidé se zde projeví jako rozumné bytosti – tzn. projeví svůj intuitivní smysl pro spravedlnost
tzn. lidé navrhnou rozumné a férové podmínky, principy a normy spolupráce

- rozhodování je i navzdory deficitu informací racionální- lidé navrhnou takovou strategii, alternativy, které si neodporují, příznivé alternativy,

Díky tomu jsou schopni uzavírat dohodu a domluvit se na férových pravidlech – principech spravedlnosti

d) Principy spravedlnosti

1. Každá osoba má mít stejné právo na co nejširší systém základních svobod, které jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro jiné lidi;
2. Sociální a ekonomické nerovnosti mají být upraveny tak, aby
  - a) se u obou dalo rozumně očekávat, že budou k prospěchu kohokoli
  - b) byly spjaty s pozicemi a úřady přístupnými pro všechny;

První princip je primární a druhý z něj vychází a rozvíjí jej.

Co je přínosem této teorie

a) Rawls objevuje sociální dimenzi světa "Sollen" -
Sollen

není výsledkem vůle, ale je to danost ,
princip společenských vztahů, prostě kromě solidarity je
strukturu společností vlastní spravedlnost

b) Tento sociální svět je utvořen samými aktéry, kteří si
jej
vytvářejí podle domluvených férových pravidel

c) Tvorba spravedlivé struktury společnosti je
procedurou,
která vychází z tvorby vůle jedinců k dohodě je
racionálně
utvářená, tuto schopnost má každý jedinec

d) Dohoda není ničím jiným než racionálně motivovanou
dohodou, do které se pouštějí osoby se smyslem pro
spravedlnost, (ne výhody) do tvorby podmínek férové
kooperace

Ne morální uvědomění ale smysl pro právo žene lidi
k dohodě; právo má přednost před morálkou

e) pro rozvoj spravedlivé společnosti je důležité aby se vytvořili podmínky pro rovnost šancí, které následně umožní svobodu